

MALARSTWO

najpiękniejsze obrazy

JUSTYNA WERONIKA ŁABĄDŹ

MALARSTWO

NAJPIĘKNIEJSZE OBRAZY

Do dzisiaj trudno jest pojąć fenomen sztuki malarskiej. Od wieków porusza barwami, liniami i kształtami.

Prehistoryczne zaklinanie rzeczywistości w malowidłach na ścianach jaskiń oraz antyczne dążenie do wiernego odwzorowywania danej chwili ewoluowały w czasie, przechodząc najróżniejsze formy, wpływając na otaczający świat. Zwykła dłoń ludzka potrafiła poprzez malarstwo wyrazić niewyraźne, uchwycić ulotne, porwać tłumy i zmienić rzeczywistość.

Wychodząc z zakamarków jaskiń na światło dzienne, ściany domów, krągłości waz, drewniane powierzchnie i płótna naciągnięte na blejtramy, malarstwo zmieniało wielokrotnie swoją funkcję i stylistykę. Poddawane eksperymentom, stylizowane przez niezliczone „-izmy”, upiększające życie człowieka, wywołujące w nim refleksje, służyło do ekspresji artystycznej malarzy, przekazywania treści politycznych, filozoficznych, uwieczniania ważnych wydarzeń historycznych. W końcu uśmiercone przyprawieniem wąsów Mona Lisie i ożywione ponownie, nie jest współcześnie ograniczane do dwuwymiarowej płaszczyzny. Tak jak jego twórcy wciąż wyprzedzali siebie w artystycznej kreacji, obecnie przekracza samo siebie.

Niemal tysiąc dzieł zgromadzonych w albumie *Malarstwo. Najpiękniejsze obrazy* pozwala ponownie prześledzić intrygującą historię malarstwa – małe opowieści zamknięte w barwach, liniach i kształtach, niepowtarzalnym stylu artysty i jego niebanalnym życiu. Każde z prezentowanych dzieł jest świadectwem niezwykłej działalności człowieka, który swoimi umiejętnościami, umysłem i wrażliwością tworzy dzieła nieustannie zachwycające miliony widzów na całym świecie.

◀

Alfred Joseph Woolmer,

Wnętrze brytyjskiej instytucji, 1832 rok

◀ **Bizon z Altamiry**
12–10 tysięcy lat p.n.e., kultura magdaleńska
Santillana del Mar, Santander, Hiszpania | malowidła ścienne

Malowidła w jaskini Altamira przedstawiają około 20 bizonów. Zwierzęta zostały ukazane w różnych pozycjach i sytuacjach. Nie wiadomo, ile osób pracowało nad wizerunkami. Niektórzy badacze twierdzą, że mógł je stworzyć jeden artysta. Na uwagę zasługuje dążenie twórców bądź twórcy malowideł do oddania realnego wyglądu zwierząt. Do dzisiaj widzów tych prehistorycznych dzieł zachwycają umiejętności analizowania i przedstawiania detali anatomicznych, którymi wykazali się tu nasi przodkowie.

▶ **Koń z Lascaux**
15–14 tysięcy lat p.n.e.
Lascaux, Akwitania, Francja | malowidła ścienne

Jaskinia w Lascaux została odkryta przypadkowo w 1940 roku przez kilku chłopców. Na około 150 metrach ścian korytarzy widnieje około 150 malowideł i 15 tysięcy rytów skalnych. Rysunki ścienne w Lascaux przedstawiają głównie zwierzęta roślinożerne. Autor namalowanego konia obwiodł zwierzę grubym czarnym konturem, a także ozdobił je plamami czerwieni i czerni. Zastosowanie tzw. perspektywy skróconej pozwoliło mu ukazać zwierzę w ruchu. Świadczy to o tym, że nasi przodkowie podejmowali próby jak najwierniejszego odzwierciedlenia rzeczywistości.

▶ **Zwierzęta z Lascaux**
15–14 tysięcy lat p.n.e.
Lascaux, Akwitania, Francja | malowidła ścienne

Malowidła w jaskini Lascaux przedstawiają wizerunki zwierząt. Dzięki nim można dostrzec, jak rozwijano techniki odwzorowywania otaczającego świata. Do wykonywania rysunków twórcy używali naturalnych barwników – za farby służyły im ochra i węgiel drzewny. Nanoszono je za pomocą własnych palców bądź prymitywnych pędzli z włosia lub mchu. Niektórzy badacze twierdzą, że malowidła te miały znaczenie magiczne – wierzono, że przyniosą one ludziom szczęście podczas polowań.

▶
Altamira
12–10 tysięcy lat p.n.e., kultura magdaleńska
Santillana del Mar, Santander, Hiszpania |
malowidła ścienne

Altamira była pierwszą odkrytą grotą ozdobioną malowidłami. Odnalazł ją przypadkowo miejscowy myśliwy w 1868 roku. Jaskinię uznaje się za najwspanialszą – jej wewnętrzne ściany ozdobione są wielobarwnymi malowidłami. W części głównej na stropie przedstawiono sylwetki zwierząt: około 20 bizonów, jelenie, sarny i koziorożce. Na ścianach namalowano również znaki geometryczne. Można odnieść wrażenie, że malowidło zajmujące 12-metrowej długości ścianę przedstawia ogromne kłębiące się stado. Wizerunki są źródłem wiedzy na temat życia naszych paleolitycznych przodków.

◀ **Tancerka i dwie muzykantki**

ok. 1410 r. p.n.e.

Grób Nachta, Teby, Egipt | malowidło ścienne

Grób Nachta słynie przede wszystkim ze sceny uczty pogrzebowej, na której zostały zaprezentowane muzykujące dziewczęta i powabne tancerki. Młode instrumentalistki ubrane są w przezroczyste stroje bankietowe. Ich głowy zdobią woskowe kadzidlane stożki, które perfumowały włosy i ciało dziewcząt. Spokój muzykantek kontrastuje z dynamiczną postawą nagiej tancerki. Jej ciało zdobi wyłącznie biżuteria, co było zgodne z obyczajem panującym w okresie XVIII dynastii.

▶ **Grobowiec Sarenputa II** 1925–1895 r. p.n.e.

Qubbet el-Hawa, Aswan, Egipt |
malowidło ścienne

Sarenput II, arcykapłan Elefantyny, żył w czasach panowania dynastii faraona Amenemhata II. W grobowcu widnieją jego wizerunki w towarzystwie rodziny. Jednym z piękniejszych przedstawień jest scena, w której nienaturalnej wielkości Sarenput siedzi przy bogato przystrojonym stole ofiarnym. Naprzeciw stoi jego syn, znacznie mniejszych rozmiarów. W dłoni trzyma kwiat lotosu – symbol odrodzenia. Co ciekawe, na ścianach hieroglifami wypisano wszystkie tytuły i funkcje sprawowane przez Sarenputa.

◀ **Grobowiec Nefertari**

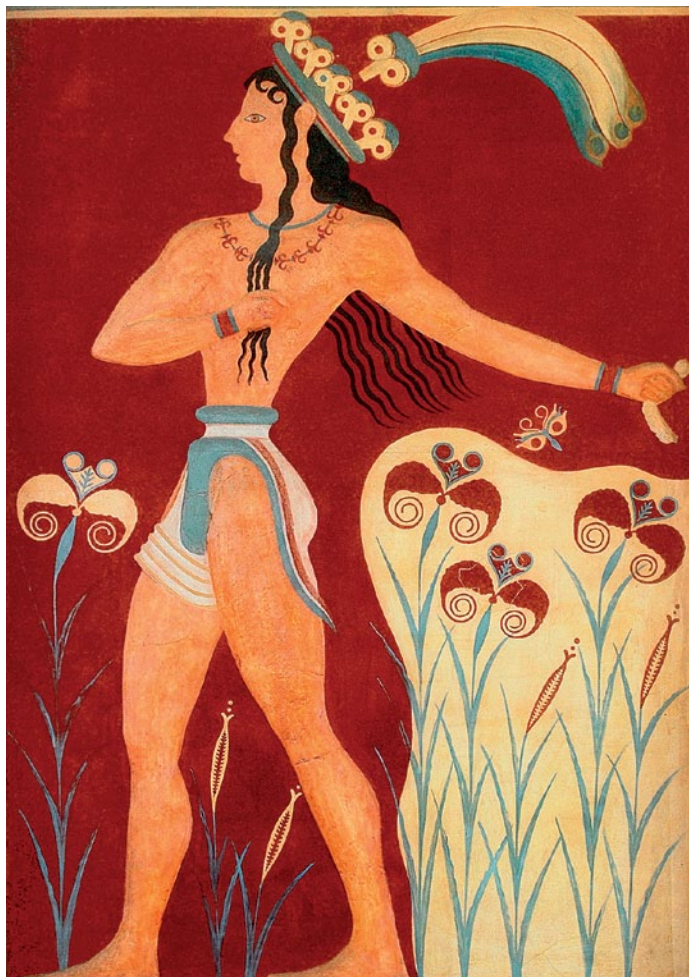
ok. 1250 r. p.n.e.

Dolina Królowych, Egipt | malowidło ścienne

Grób Nefertari, królewskiej małżonki Ramzesa II z XIX dynastii, został odkryty w 1904 roku. Bogato zdobiony grobowiec świadczy o tym, że była jedną z najważniejszych żon z Czterech Królewskich Małżonek. Przedstawiono ją na równi z faraonem. Dostojną damę na malowidłach ukazano w zwiewnej lnianej sukni, gdy składa ofiary bogom albo oddaje się codziennym zajęciom i przyjemnościom, np. grze planszowej senet. Jej grobowiec uważany jest za jeden z najpiękniejszych w Egipcie.

▶
Portrety fajumskie
I w. p.n.e.
Fajum, Egipt | enkaustyka na desce

Portrety fajumskie stanowią zbiór około 700 malowideł trumiennych odnalezionych w większości w Fajum niedaleko Kairu – zhellenizowanej części Egiptu. Deski z portretami były przymocowywane do z mumifikowanych zwłok zmarłych. Ich autorzy wykonywali malowidła techniką enkaustyki (wykorzystywali pigment zmieszany z woskiem pszczelim). Do dzisiaj ceni się w tych portretach operowanie światłocieniem. Dzięki niemu można było szczegółowo przedstawić rysy twarzy i oddać charakter postaci.

▶
Księżę wśród lilii
ok. 1500 r. p.n.e.
Pałac w Knossos, Kreta (obecnie Muzeum Archeologiczne w Iraklionie), Grecja | fresk

Kreta to ośrodek rozwoju sztuki minojskiej i kolebka sztuki greckiej. W ruinach pałacu Minosa w Knossos, odnalezionym na początku XX wieku, zachowało się wiele polichromowanych fresków. Tematyka malowideł była różna. Wszystkie wykonano przy użyciu podstawowych kolorów. Księżę wśród lilii znajdujący się w sali tronowej należy do najciekawszych malowideł. Młodzieniec został ukazany zgodnie z egipskim kanonem: z twarzą i nogami z profilu oraz okiem i torsem przedstawionymi z przodu.

◀
Gryfy z sali tronowej
 2000–1400 r. p.n.e.
 Pałac w Knossos, Kreta, Grecja |
 fresk

Sala tronowa z pałacu w Knossos zasługuje na dużą uwagę. Przy trzech ścianach pomieszczenia znajdują się gipsowe ławy, w północnej części stoi alabastrowy tron. Salę ozdobiono dwoma gryfami w pozycji półleżącej. Ich obecność i wiązana z nimi symbolika świadczą o tym, że pomieszczenie mogło pełnić różne funkcje. Heraldyczne przedstawienie gryfów nawiązuje do osoby króla, z kolei ich boskie znaczenie mogłoby odnosić się do religijnego charakteru sali.

▼
Akrobaci

2000–1400 r. p.n.e.

Pałac w Knossos, Kreta (obecnie Muzeum Archeologiczne w Iraklionie), Grecja | fresk

W pałacu w Knossos znajdują się malowidła potwierdzające upodobania mieszkańców Krety do walk z bykami. Na uwagę zasługuje fresk umieszczony we wschodnim skrzydle pałacu prezentujący troje akrobatów. Dwie akrobatki (biała barwa skóry postaci świadczy o tym, że są to kobiety) stoją z dwóch stron galopującego byka. Jedna z nich trzyma zwierzę za rogi. Trzecia postać – mężczyzna – wykonuje nad bykiem ryzykowne salto. Motyw ten, nazywany taurokathapsją, jest często interpretowany jako odzwierciedlenie rytuału związanego z kultem byków.

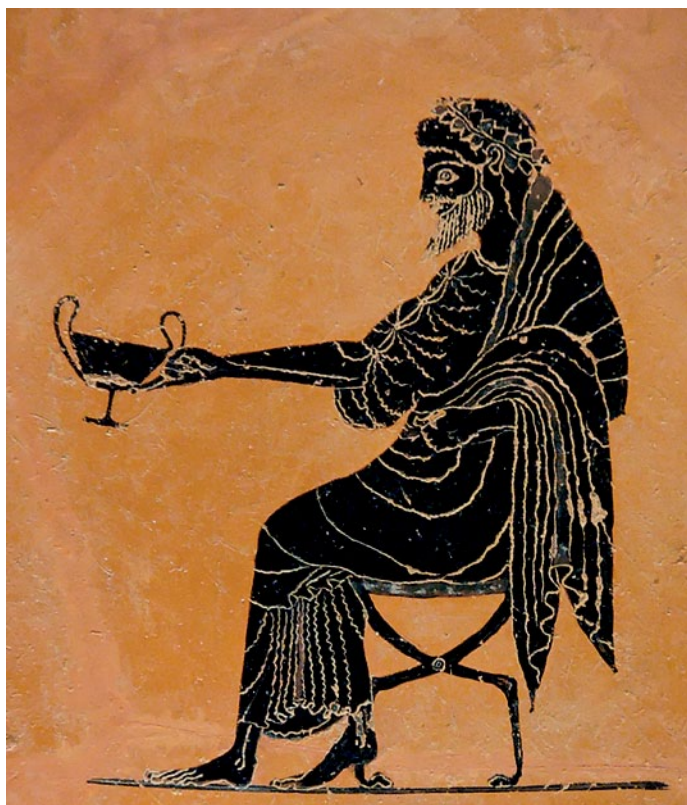

► **Paryżanka**

ok. 1400 r. p.n.e.

Pałac w Knossos, Kreta (obecnie Muzeum Archeologiczne w Iraklionie), Grecja | fresk

Tytuł malowidła nawiązuje do niezwyklej elegancji i gracji, z jaką ukazano tu kobietę. Została ona namalowana z profilu, a całą jej postać obrysowano grubym, czarnym konturem. Uwagę przykuwają nienaturalnie wielkie oko, pełne usta i głęboki dekolt z obnażonymi piersiami. Czarne włosy kobiety poskręcane są w loki. Jeden z nich kokieteryjnie spada na czoło. Dzieło, zachowane niestety fragmentarycznie, jest jednym z najstojniejszych fresków w pałacu w Knossos.

◄ **Dionizos**

ok. 520–500 r. p.n.e.

Muzeum Brytyjskie, Londyn, Anglia | malarstwo czarnofigurowe na ceramicie

Styl czarnofigurowy pojawił się w starożytnej Grecji na przełomie VII i VI wieku p.n.e. Wykorzystywano go do zdobienia naczyń ceramicznych. Używano wtedy dwóch barw – czarnej i czerwonej. Takie malowidła ukazywały sceny biesiadne i mityczne, a także bogów i herosów. Na uwagę zasługuje wizerunek namalowanego na naczyniu Dionizosa. Bóg wina, ubrany w mocno udrapowane szaty, siedząc, trzyma przed sobą czarę. Malowidło najprawdopodobniej miało obrazować funkcję naczynia, na którym zostało umieszczone.

Amasis | *Herakles, Posejdon i Atena*

550–530 r. p.n.e.

Luwr, Paryż, Francja | malarstwo czarnofigurowe na ceramicie

Amasis był malarzem ceramicznym, tworzącym w stylu czarnofigurowym i działającym w drugiej połowie VI wieku p.n.e. Prawdopodobnie pochodził z Egiptu, na co wskazuje jego imię. Jednym z najchętniej podejmowanych przez niego tematów był kult Dionizosa. Na naczyniu służącym do nalewania wina – oinochoe – artysta przedstawił jednak zupełnie innych bogów. Można ich z łatwością rozpoznać dzięki przedmiotom, które mają przy sobie. Posejdon i Herakles zwracają swoje głowy w kierunku bogini Ateny. Nad postaciami umieszczono dekoracyjny pas fryzu.

Kantaros janiformiczny

ok. 540 r. p.n.e.

Staatliche Antikensammlungen, Monachium, Niemcy | malarstwo czarnofigurowe na ceramicie

Kantaros jest naczyniem pochodzącym ze starożytnej Grecji i służącym do picia wina prawdopodobnie w celach rytualnych. Charakteryzuje się długimi skrzyżnymi rączkami, które rozszerzają się nad brzegiem pucharu. Według legendy Dionizos miał kantaros, który nigdy nie był pusty. Omawiane naczynie ze wschodniej Grecji z dwóch stron wyposażono w rzeźbione głowy. Brzeg pucharu jest ozdobiony roślinnym ornamentem, a wewnątrz twórca namalował delfiny.

▼ Malarz Berliński | **Ganimedes**

ok. 500–490 r. p.n.e.

Luwr, Paryż, Francja | malarstwo czerwonofigurowe na ceramice

Malarz Berliński, artysta nazwany tak dzięki jednej z amfor znajdujących się w berlińskiej kolekcji sztuki starożytnej, tworzył w stylu czerwonofigurowym w późnym archaicznym okresie. Na wazach zazwyczaj umieszczał tylko jedną postać. Wytworność i smukłość malowanych przez niego sylwetek zapowiadały manieryzm. Naczynie ukazuje Ganimedesa, pięknego królewicza trojańskiego, ukochanego Zeusa, z obręczą – symbolem młodości – oraz kogutem.

▼ Sosias | **Achilles opatrujący ранnego Patroklesa**

ok. 500 r. p.n.e.

Stare Muzeum, Berlin, Niemcy | malarstwo czerwonofigurowe na ceramice

Sosias był greckim garncarzem. Malował przede wszystkim sceny mitologiczne oraz sportowe. Cechą charakterystyczną jego stylu była dbałość o przedstawienie muskulatury postaci. Jeszcze bardziej koncentrował się na tkaninach. Starał się jak najdokładniej ukazać grubość materii oraz sposób jej udrapowania. Jednym z najbardziej znanych jego dzieł jest kylix. W jego wnętrzu namalował Achillesa opatrującego swojego przyjaciela Patroklesa, który walczył razem z nim w wojnie trojańskiej.

▼ **Miniatura z Szahname**

XIV w.

Muzeum Sztuki Islamskiej, Doha, Katar | iluminacja na papierze

Szahname, czyli *Księga królów* jest perską epopieją narodową, która zawiera dzieje obszaru dzisiejszego Iranu od stworzenia świata do podboju Persji przez Arabów w VII wieku. Jej kopie zawsze bogato ilustrowano miniaturami. Dzieło z XIV wieku charakteryzuje się niezwykłą różnorodnością kolorystyczną. Postaci potraktowano schematycznie z pominięciem zasad perspektywy, ponieważ najważniejsze były względy dekoracyjne.

▲ **Fryz łuczników**

ok. 510 r. p.n.e.

Luwr, Paryż, Francja | relief z glazurowaną cegłą

W dawnej Persji ogromną rolę w zespołach architektonicznych odgrywała rzeźba. Ściany pałaców były gęsto pokryte reliefami. Wśród ukazywanych scen przeważały te dotyczące uroczystych pochodów lenników przynoszących dary z podbitych krain. Fryz łuczników zwany również *Fryzem nieśmiertelnych* pochodzi z pałacu Artakserksesa II w Suzie. Przedstawia łuczników z gwardii królewskiej, ubranych w bogate szaty, niosących łuk na lewym ramieniu, a na prawym kołczan ze skóry pantery. Każdy z nich mierzy 1,47 m wysokości.

▶ **Iluzjonistyczny fresk pompejański**

II w.–80 r. p.n.e.

Pompeje, Włochy | fresk

24 sierpnia 79 roku Pompeje uległy zniszczeniu z powodu erupcji Wezuwiusza. Popiół wulkaniczny, który zasypał miasto, utrwalił budowle, przedmioty, a nawet ciała ludzi i zwierząt. Dzięki temu obecnie można w tym mieście muzeum podziwiać świetnie zachowane freski zdobiące domy pompejańczyków. Omawiane dzieło to świadectwo dążenia twórców do uzyskania iluzji architektonicznej. Fresk ten stanowi przykład pierwszego stylu pompejańskiego, imitującego marmury i alabastry.

►
Fantazyjna architektura z fresku pompejańskiego
90–15 r. p.n.e.
Pompeje, Włochy | fresk

W okresie rozwoju drugiego stylu pompejańskiego twórcy zajęli się malarstwem iluzjonistycznym. Najczęściej przedstawiali motywy architektoniczne oraz pejzaże. W stosowanej kolorystyce dominowały czerwień, żółć, biel, zieleń i fiolet. Wprowadzono również wiele zmian potęgujących wrażenie przestrzeni. Fresk ukazuje ogromny prześwit w ścianie. Widz odnosi wrażenie, że spogląda na budynki miast z zielonego, przystrojonego roślinami ogrodu. Jest to możliwe właśnie dzięki niezwyklej iluzji wykorzystanej w dziele.

►
Portret pary małżeńskiej
po 50 r. p.n.e.
Narodowe Muzeum
Archeologiczne, Neapol,
Włochy | fresk

W prywatnych domach pompejańskich popularne były portrety. Malarze nie tylko oddawali wygląd mieszkańców tych budynków, lecz także uwieczniali ich zajęcia, upodobania i cechy charakteru. Portret pary małżeńskiej jest jednym z najbardziej znanych tego przykładów. Przedstawia dojrzałą, zamyśloną kobietę z przyborami do pisania. Jej mąż z zainteresowaniem patrzy przed siebie. W rękę trzyma zwój. Niektórzy twierdzą, że mógł to być miejski urzędnik Terencjusz Teo lub bogaty piekarz Pakwiusz Prokulus.

◀
Rzymski fresk z młodą dziewczyną
 20–10 r. p.n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol, Włochy | fresk

Portret młodej kobiety został odnaleziony w jednym z domów w Herkulanum. Miasto podzieliło los Pompejów zasypanych popiołem podczas erupcji Wezuwiusza w 79 roku n.e. Fresk stanowi przykład zastosowania tzw. trzeciego stylu malarstwa rzymskiego. Charakteryzowało go odejście od iluzjonizmu architektonicznego. Portret kobiety to szczególny rodzaj fresków, które uwieczniały mieszkańców konkretnego domu. Twórca, malując oczy i usta, świetnie ukazał zaciekawienie dziewczyny.

▶
Portret dziewczyny z rylcem i tabliczką

I w. n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol, Włochy | fresk

Na początku nowej ery obok scen i postaci mitologicznych równie często zaczęły się pojawiać portrety. Wizerunek dziewczyny, niesłusznie nazywany portretem poetki lub Safoną, jest jednym z najpiękniejszych fresków odkrytych w Pompejach. Sporo informacji można odczytać na podstawie wyglądu młodej kobiety – głowa ozdobiona siatką z perłami oraz kolczyki w uszach świadczą o zamożności jej rodziny. Rodzice ponadto zadbali o jej edukację, na co wskazują trzymane przez nią przybory szkolne: tabliczki i rylce.

Scena erotyczna
z Villa del Casale
ok. 300 r. n.e.
Villa Romana del Casale,
Sycylia, Włochy | mozaika

Villa del Casale jest wielkim letniskowym kompleksem mieszkalno-ogrodniczym z okresu późnego cesarstwa rzymskiego. Składa się on z 50 izb, sypialni, łazni i studiów ułożonych wokół kwadratowego dziedzińca. Każdego odwiedzającego zachwycają przede wszystkim mozaiki posadzkowe, które pokrywają powierzchnię ponad 3500 m². Na jednej z nich, znajdującej się w pomieszczeniu sypialnym, w medalionie obramowanym girlandą z liści laurowych, przedstawiono niezwykle śmiałą scenę erotyczną.

Gimnastyczki z Villa del Casale
ok. 300 r. n.e.
Villa Romana del Casale, Sycylia,
Włochy | mozaika

Jednym z najbardziej zaskakujących przedstawień znajdujących się w sycylijskiej willi są wizerunki gimnastyczek. Ich twórca ukazał mozaikowe podobizny atletek w tzw. bikini – strój ten jednak służył im wyłącznie do ćwiczeń. Wysportowane, smukłe dziewczyny, z wyraźnie zaznaczoną muskulaturą, zostały przedstawione w trakcie gry w piłkę, podnoszenia ciężarów i biegów. Jedna z nich, ubrana w długą szatę, z odkrytą piersią, zmierza do swojej towarzyszki, aby wręczyć jej palmę zwycięstwa i wieniec.

◀ **Cave canem**

I w. n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol, Włochy | mozaika

W czasie wykopalisk prowadzonych w Pompejach badacze odkryli tzw. Dom Orfeusza. Obok atrium, przy wejściu do budynku, znaleziono wtedy mozaikę przedstawiającą psa uwiązanego na łańcuchu. Wizerunki takie często były umieszczane w przedsionkach domów wraz z łacińskim napisem *Cave canem* („Strzeż się psa”). Pełniły funkcję ostrzegawczą. Co ciekawe, niedaleko mozaikowego psa odnaleziono ciało prawdziwego, choć z mumifikowanego, czworonoga, któremu nie udało się uchronić właścicieli przed katastrofą wulkaniczną.

▶ **Dom Gołębi**

I w. n. e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol, Włochy | mozaika

Podczas badań archeologicznych prowadzonych w Pompejach odkryto wiele domów, którym nadano nazwę nawiązującą do motywów malarskich, przedmiotów i inskrypcji w nich odnalezionych. W Casa delle Colombe, w pomieszczeniu zwanym tablinum, usytuowanym tuż za atrium, znaleziono mozaikę przedstawiającą gołębie. Ptaki przyleciały do złotej misy ustawionej między dwiema łapami, aby napić się nieco wody. Wizerunki ptaków, zamknięte w kwadratowej przestrzeni otoczonej bordiurą z elementami fantastycznymi, do dzisiaj zachwycają swoim wdziękiem.

◀ **Dom Tragicznego Poety**

II w. p.n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol, Włochy | mozaika

Dom Tragicznego Poety z Pompejów jest typowym domem rzymskim z II wieku p.n.e. Słynie przede wszystkim ze zdobiących go mozaik i fresków. Jedna z mozaik odnaleziona w tablinum ukazuje grupę aktorów przygotowujących się do przedstawienia. Artyści przymierzają maski i ubrania, a także grają na instrumentach. Towarzyszy im choreg. Jego zadaniem było skompletowanie chóru, który miał wystąpić w widowisku, a także sfinansowanie przygotowań i zapewnienie kostiumów.

◀ **Akademia Platońska**

przed 79 r. n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne,
Neapol, Włochy | mozaika

Mozaika z Akademią Platońską została odkryta w Pompejach w willi T. Siminius Stephanusa. Przedstawia grupę mężczyzn ubranych w charakterystyczne szaty greckich filozofów. Można rozpoznać dwóch z nich, Lizjasza (drugi od lewej) i Platona (trzeci od lewej). W prawym rogu widnieją zarysy ateńskich murów. Z lewej znajduje się portal z naczyniami sakralnymi. Tuż obok stoi kolumna wotywna zwieńczona zegarem słonecznym. Mozaika ta jest ciekawym przykładem wykorzystywania greckich tematów w sztuce rzymskiej.

◀ **Muzycy uliczni**

I w. p.n.e.

Narodowe Muzeum Archeologiczne, Neapol,
Włochy | mozaika

Mozaika z ulicznymi muzykami, sygnowana przez Dioskouridesa z Samos, została znaleziona w tzw. Domu Cyserona w Pompejach. Przedstawia motyw z komedii, ponieważ aktorzy mają na sobie maski. Postaci grają na instrumentach, często wiązanych z kultem Kybele: na tamburynie, cymbałkach i podwójnym flecie. Warto zwrócić uwagę na technikę, jaką artysta wykonał mozaikę – opus vermiculatum. Do jej stworzenia posłużyły bardzo małe kostki, których wielkość nie przekracza 2,5 mm.

▼ **Zwierzęta Nilu**

I w. p.n.e.

**Narodowe Muzeum
Archeologiczne, Neapol,
Włochy | mozaika**

Nietypową mozaikę przedstawiającą scenę ze zwierzętami pływającymi w Nilu znaleziono w Domu Fauna w Pompejach. Ten największy z pompejańskich domów swoją nazwę zawdzięcza fontannie z brązowym posągiem Fauna. Dzieło znajduje się w atrium. Dom prawdopodobnie należał do wnuka Publiusza Sulli. Uwagę przykuwa jedno ze zwierząt – krokodyl, który pływa po Nilu pośród kaczek i innych ptaków. Wizerunek ten świadczy o zainteresowaniu egzotyką i wyprawami do Egiptu – ówczesnej prowincji cesarstwa rzymskiego.

▼ **Ma Yuan | Czterej mędrcy Shangshanu**

1190–1225 r. (dynastia Song)

Cincinnati Art Museum, Cincinnati, Stany Zjednoczone Ameryki | tusz i farba na papierze

Ma Yuan był malarzem z czasów południowej dynastii Song. Wiedza o jego życiu, niestety, ogranicza się w większości do informacji o wyróżnieniach, które otrzymywał od następujących po sobie cesarzy. Zwój z *Czterema mędrcami Shangshanu* to przykład jego geniuszu. Dzieło przedstawia kontrast pomiędzy łagodnym krajobrazem i szalejącym potokiem. W centralnej części umieszczono uczonych i ich uczniów. Ciekawą kompozycję, choć niezwiązaną z twórcą, tworzy 40 kolofonów znajdujących się z lewej strony. To pieczęci byłych właścicieli dzieła.

◀ **Huizong | Elegancki bankiet**
 (fragment)
 960–1279 r. (dynastia Song)
 Narodowe Muzeum Pałacowe,
 Tajpej, Chiny | tusz i farba
 na papierze

Scena bankietu na świeżym powietrzu powstała w czasie panowania dynastii Song, choć obraz jest prawdopodobnie reprodukcją dzieła z okresu wcześniejszej dynastii Tang. Autorstwo tej pracy przypisuje się samemu cesarzowi Huizongowi. Był on uważany za jednego z najzdolniejszych cesarzy chińskich – pisał wiersze, kaligrafował, malował, grał na instrumentach. Pełnił również funkcję mecenasa sztuki – zebrał kolekcję liczącą około 6 tysięcy dzieł. Obraz przedstawia przyjęcie wydane przez cesarza dla uczonych.

▶ **Huizong | Zięba na gałęzi bambusowej**
 (fragment)
 1082–1135 r. (dynastia Song)
 Metropolitan Museum of Art, Nowy
 Jork, Stany Zjednoczone Ameryki |
 malowany zwój jedwabny

Cesarz Huizong słynie z obrazów, na których ukazywał ptaki i kwiaty. Praktykowany przez niego taoizm odzwierciedla się w cesarskich pracach prezentujących doskonałość i harmonię świata. Huizong miał wyjątkową zdolność do odpowiedniego przedstawiania każdego elementu oraz ukazywania równowagi pomiędzy formami a pustką. Miało to ogromny wpływ na akademicki styl dynastii Song. Jego obrazy można rozpoznać po podpisie Yubi Yiren, co oznacza „Suwerenny cesarski pędzel”.

◀ Zhang Shengwen | *Siakjamuni osiągnący stan Buddy*
ok. 1173–1176 r. (dynastia Nanzhao)
Narodowe Muzeum Pałacowe, Tajpej, Chiny |
tusze i farba na papierze

Zhang Shengwen był chińskim malarzem żyjącym w Królestwie Dali w XII wieku. Państwem rządziła wówczas dynastia Nanzhao, której jedenasty król ustanowił buddyzm religią państwową. Shengwena uznaje się za mistrza buddyjskiego malarstwa. Dzieło przedstawia nauczanie Siddharthy Gotamy, znanego jako Budda, od momentu jego „przebudzenia”. Charakterystyczną cechą dzieł Shengwena są liczne, drobne, niezwykle dekoracyjne elementy, którymi szczególnie wypełniał kompozycję.

▶ Qiu Ying | *Podróż cesarza Ming Huang do Syczuanu*
1541 r.

Muzeum Narodowe, Sztokholm, Szwecja | malowany
zwój jedwabny

Talent i wszechstronność Qiu Yinga sprawiły, że został uznany za jednego z Czterech mistrzów dynastii Ming. Malował na zwojach sytuacje z życia codziennego. Przedstawiał w nich głównie kobiety, ale chętnie też inspirował się scenami z dzieł literackich. W jego pracach często pojawiały się kwiaty, ogrody i krajobrazy. Tworzył w stylu gongbi, który polegał na szczegółowych pociągnięciach pędzla wykorzystywanych do wielobarwnych przedstawień figuratywnych. Qiu Ying był jednym z najczęściej fałszowanych malarzy chińskich, dlatego atrybucja wielu jego obrazów do dziś pozostaje zagadką.

◀ Mao Yi | *Koty z młodymi w ogrodzie*
XII w. (dynastia Song)
Museum Yamato Bunkakan, Nara, Japonia | tusze i farba
na jedwabiu

Czas panowania dynastii Song to okres niebywałego rozkwitu życia kulturalnego w Chinach. Malarstwo południowej dynastii wiązało się z polityką społeczną urzędników, która polegała na przeprowadzaniu podstawowych reform w obrębie lokalnych grup. Świetnie odzwierciedliło się to w malarstwie, skupiającym się w tym czasie na mniejszych scenach. *Koty z młodymi w ogrodzie* Mao Yi są wykonane w tradycyjnej technice chińskiej – mogu, co oznacza „bez kości”. Technika ta polega na tworzeniu bezkonturowych postaci, wyłącznie za pomocą farb i tuszu.

►
Shen Zhou | Górzysty krajobraz Lushan
 1467 r. (dynastia Ming)
 Narodowe Muzeum
 Pałacowe, Tajpej, Chiny |
 tusz i farba na papierze

Shen Zhou jest jednym z Czterech mistrzów dynastii Ming tworzących w okresie panowania dynastii Ming. Duży wpływ wywarli na niego twórcy z wcześniejszej dynastii Yuan, których cechowały indywidualizm i większa dowolność w doborze tematów. Shen Zhou zasłynął głównie przedstawieniami pejzaży i kwiatów. *Górzysty krajobraz Lushan* został namalowany z okazji 70. rocznicy urodzin mistrza Shena Zhou – Kuana Chena. Artysta operował drobnymi – czasami mocniejszymi, czasami łagodniejszymi – pociągnięciami pędzla.

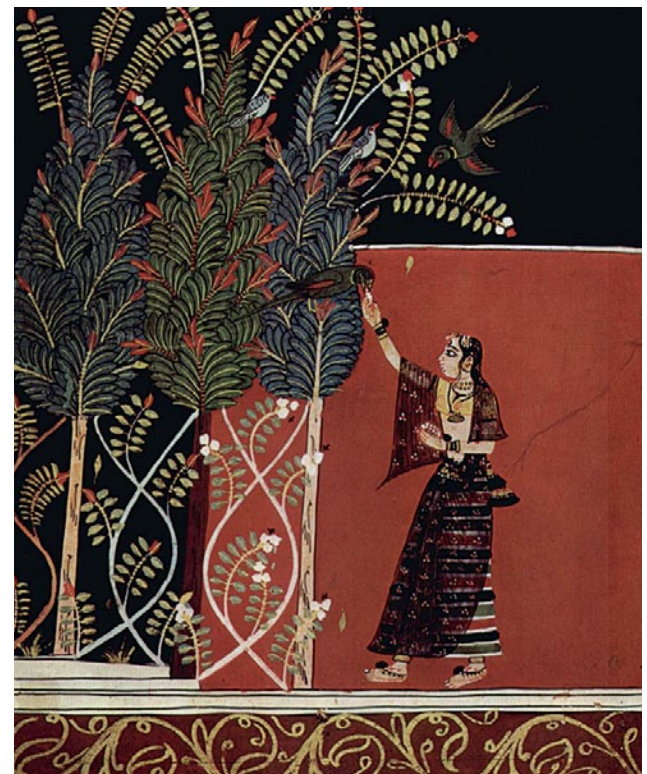
▲
Anonim | Portret cesarza Xuanzonga z dynastii Ming
1368–1644 r. (dynastia Ming)
Narodowe Muzeum Pałacowe, Tajpej, Chiny | tusz i farba
na papierze, zwój

Xuanzong to imię świątynne cesarza dynastii Ming, który rządził jako piąty władca w latach 1426–1435. Anonimowy malarz, prawdopodobnie pochodzący z dworu Ming, uwiecznił go w postawie siedzącej. Cesarz ma ciemną cerę i długą czarną brodę. Nosi czarną czapkę. Jego żółtą szatę zdobi motyw chmury. Jedną ręką trzyma się za pas inkrustowany drogimi kamieniami. Siedzi na pięknie rzeźbionym fotelu z motywami smoka. Jest to dość realistyczny portret, podkreślający charakter władcy.

▼
Miniatura z Ragamali
ok. 1680 r.
Jagdish and Kamla Mittal Museum of Indian Art,
Hajdarabad, Indie | akwrela na papierze

Raga to w klasycznej muzyce indyjskiej typ melodii o charakterze emocjonalnym. Utwory ze względu na swój nastrój klasyfikowane są jako raga lub ragini, a ich ciąg nazywany jest ragamalą (girlandą rag). Zawarte w nich ilustracje w sposób symboliczny reprezentują męskie i żeńskie bóstwa odpowiadające nastrojom. Prezentowana miniatura należy do typowej serii obrazów ze średniowiecznych Indii. Pochodzące z regionu Radżastan dzieło ukazuje Ragini – żeńską reprezentację utworu i jedną z pięciu żon Ragi – personifikację męskiego nastroju.

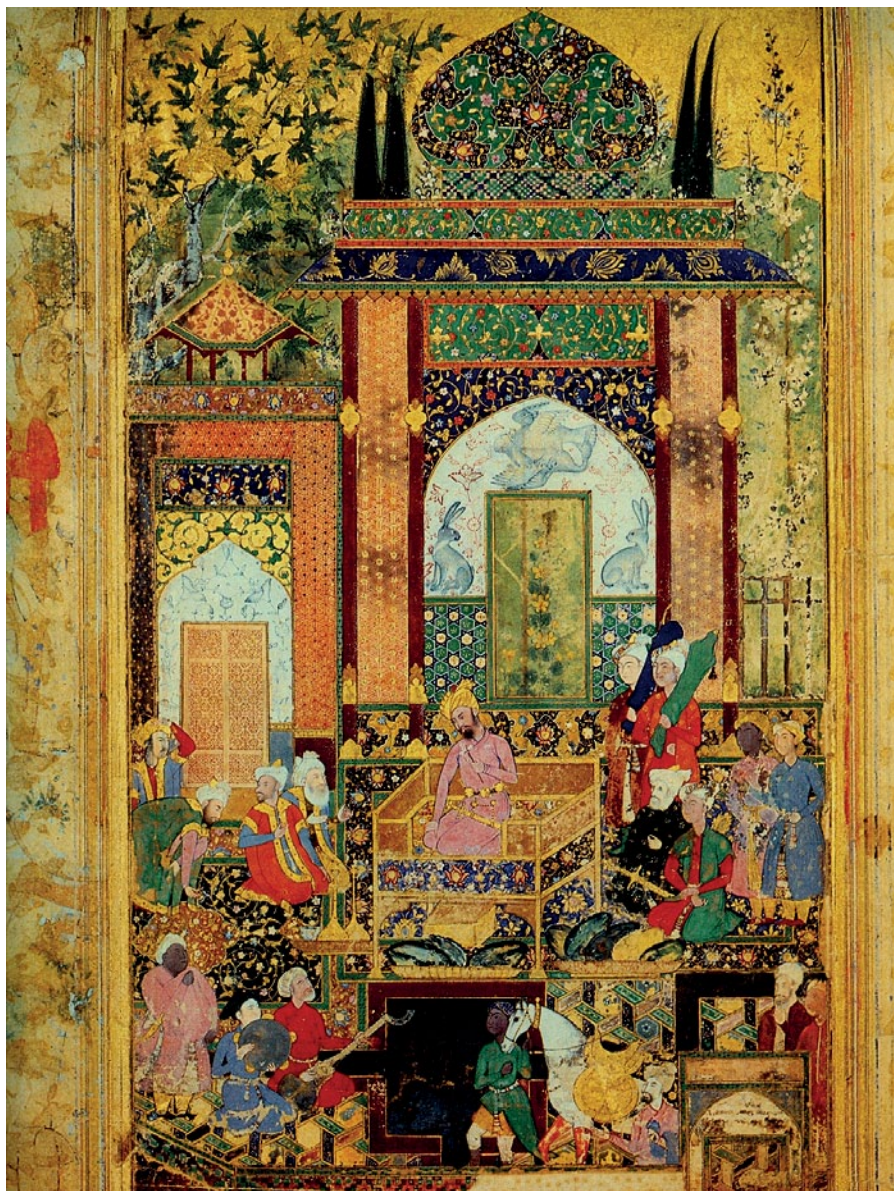

▼
Ma Yuan | *Tańczący i śpiewający (Chłopi wracający z pracy)* (fragment)
1160–1225 r. (dynastia Sung)
Muzeum Pałacowe, Pekin, Chiny | tusz na jedwabiu

Ma Yuan zastąpił jako cesarski artysta dynastii Sung. Jego malarstwo było asymetryczne. Twórcę charakteryzowało typowe dla epoki dążenie do eliminacji wszystkiego, co zbędne, oraz skrótowe ujmowanie tematu. Choć wykonał kilka obrazów z kwiatami, Ma Yuan był przede wszystkim pejzażystą. Nastrój jego dzieł często można określić jako romantyczny, melancholijny i poetycki. W zwoju *Tańczący i śpiewający* malarz uzyskał niesamowity efekt, przedstawiając rozmywające się we mgle fragmenty drzew i dachów domów.

▶ **Mahâjanaka Jâtaka**
ok. VII w.
Groty Adżanta, stan
Maharasztra, Indie |
malarstwo ścienne

Opowieści *Jâtaka* opisują poprzednie wcielenia Buddy, zarówno te zwierzęce, jak i ludzkie. *Mahâjanaka Jâtaka* dotyczy jego wcześniejszego życia pod postacią króla Mahâjanaka. W jednej z grot wzgórz Adżanta angielscy myśliwi odnaleźli unikatowe freski przedstawiające historie z życia tego władcy. Malowidło ukazuje księcia, który wysłuchawszy cennych rad mędrca, wrócił do pałacu, żeby oznajmić swoją decyzję o odrzuceniu dotychczasowego życia opartego na wartościach materialnych.

◀ **Farrukh Beg | Babur otrzymuje dworzan**
1589 r.
Arthur M. Sackler Gallery, Waszyngton,
Stany Zjednoczone Ameryki |
akwarela kryjąca i złoto na papierze

Farrukh Beg był wybitnym malarzem mogołskim, uznanym przez hinduskiego cesarza mogołów za bezkonkurencyjnego w tych czasach. Jego pierwsze obrazy mają zdecydowanie perski charakter o sztywnej, kanciastej linii. Prace artysty charakteryzowały się żywą kolorystyką. Ukazywał w nich duże rośliny oraz drapowane tkaniny. Miniatura Farruha Bega w niezwykle żywy i drobiazgowy sposób uwiecznia atmosferę panującą na dworze Babura – założyciela państwa mogołskiego, znanego z silnych, czasami też okrutnych rządów.

Basawan i Chitra | *Przygody cesarza Akbara*
ok. 1590–1595 r.

Muzeum Wiktorii i Alberta, Londyn, Anglia |
akwarela na papierze

Obraz jest jednym ze 117 wizerunków namalowanych przez prawie 50 różnych artystów do *Akbarnamy* – Księgi Akbara – będącego trzecim władcą mogołów. Cesarza Akbara ze słoniem namalowali wspólnie dwaj artyści: Basawan i Chitra. Basawan najpierw zarysował kontury, które potem Chitra wypełnił kolorem. Artyści uwiecznili w ten sposób moment wstępowania na most armii Akbara ze słoniami. Jest to świetny przykład bogatego w detale malarstwa mogolskiego z propagandowym przesłaniem dotyczącym rządów Akbara.

▼
Mazhar Ali Khan | *Portret Bahadura Szaha II*
1844 r.

Biblioteka Brytyjska, Londyn, Anglia | tusz i farby
na papierze

Portret cesarza Bahadura Szaha II został umieszczony w księdze *Wspomnienie imperialnego Delhi*, która powstała z inicjatywy Thomasa Metcalfe'a – pełnomocnika Gubernatora Generalnego w czasie jego pobytu na dworze cesarza. Metcalfe zamówił do albumu 120 obrazów hinduskich artystów przedstawiających zabytki, ruiny, pałace i portrety postaci, a następnie sam opatrzył je opisami. Portret ukazuje ostatniego cesarza Mogołów, wyniesionego na tron przez Brytyjczyków. Bahadur Szah II stał się symbolem dążenia Hindusów do niepodległości.

► **Nihâl Chand | *Kryszna i Radha w pawilonie***
ok. 1750 r.
Allahabad Museum,
stan Uttar Pradesh, Indie
| tusz i farby na papierze

Nihâl Chand jest uznawany za jednego z najzdolniejszych przedstawicieli malarstwa radżpuckiego. Wywodzi się ono ze stylu mogolskiego, a najczęstszymi jego tematami są sceny z życia Kryszny oraz scenki rodzajowe. W swoim dziele Chand przedstawił boga Krysznę wraz z jego ukochaną Radhą. W krysznaizmie miłość Kryszny i Radhy symbolizuje związek pomiędzy duszą człowieka a bogiem. Kiedy się ich rozdziela, usychają z tęsknoty jak kochankowie stanowiący jedność w dwóch formach.

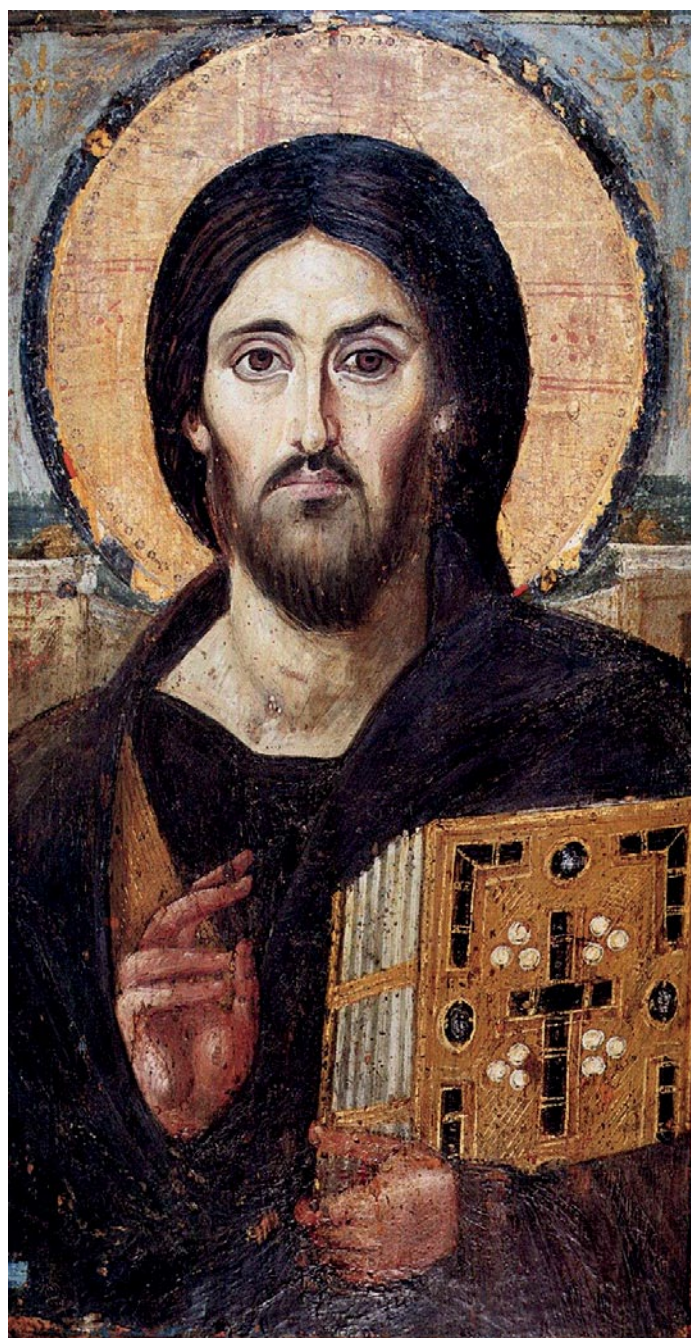
◄ **Pattachitra**
ok. 1550 r.
Chhatrapati Shivaji Maharaj
Vastu Sangrahalaya,
Mumbaj, Indie | farby
na papierze

Pattachitra to tradycyjne malarstwo zwojowe pochodzące z Orisy – wschodniego stanu w Indiach. Oryginalne dzieła tworzone na kawałku materiału zwanego patta lub na wysuszonym liściu palmowym, który najpierw pokrywany był mieszaniną kredy i gumy. Po przygotowaniu powierzchni malowano kolorowe i skomplikowane sylwetki bogów i bogiń, a także sceny mitologiczne. Omawiane dzieło to niezwykle przykład stosowania bogatej ornamentyki w tym typie malarstwa. Obraz ukazuje spotkanie boga Kriszny i Gopi w lesie.

◀
Chrystus Pantokrator
koniec XII w. lub ok. 1270 r.
Hagia Sophia, Istambuł, Turcja | mozaika

Hagia Sophia uważana jest za jeden z najpiękniejszych obiektów architektury całego tysiąclecia. Dawniej była świątynią chrześcijańską, a następnie meczetem. Do dzisiaj tysiące turystów odwiedza ją, żeby podziwiać bogato zdobione wnętrza i błyszczące mozaiki. Spośród nich najbardziej wyróżnia się grupa Deesis z Chrystusem pośrodku oraz Marią i Janem Chrzcicielem po bokach. Uwagę przykuwa doskonała technika i nowa, bardziej osobista postawa twórcy, wzorowana na sztuce helleńskiej.

▶
Chrystus Pantokrator
VI-VII w.
Klasztor św. Katarzyny na górze Synaj, Egipt | enkaustyka na drewnie

Pantokrator to w ikonografii przedstawienie Chrystusa jako władcy i sędziego wszechświata, z Pismem Świętym w lewej dłoni. Prawą rękę Zbawiciel unosi w geście błogosławieństwa. Ikona Pantokratora znajdująca się w klasztorze św. Katarzyny to dość dobrze namalowany wizerunek Chrystusa pod względem proporcji. Twórca dążył tu do ukazania nie tylko świętości Zbawiciela, lecz także jego człowieczeństwa. Malowidło jest bardzo realistyczne, ponieważ okazuje się, że dwie części twarzy Chrystusa nie są sobie równe, tak jak u wszystkich ludzi.

◀
Cesarz Justynian w otoczeniu dworu

546–548 r. n.e.

Bazylika św. Witalisa,
Rawenna, Włochy | mozaika

Mozaiki w prezbiterium kościoła św. Witalisa powstały na zlecenie arcybiskupa Maksymiana. Na ścianie absydy znajduje się jedna z najstynniejszych mozaik bizantyjskich. Przedstawia ona ubranego w purpurowy płaszcz cesarza Justyniana w aureoli. Władca stoi w otoczeniu biskupa Maksymiana i gwardii. Cesarz przynosi w ofierze Chrystusowi złotą patenę. Przysłonięta ręka cesarza ukazuje jeden z elementów ceremoniału panujący na jego dworze. Co ciekawe, cesarz Justynian nigdy nie gościł w Rawennie.

◀
Chrystus Pantokrator

XII w.

Katedra Santa Maria Nuova, Monreale, Włochy |
mozaika

Santa Maria Nuova w Monreale jest imponującą katedrą, przy której budowie zastosowano styl arabsko-bizantyjsko-normandzki dominujący w XII-wiecznej architekturze Sycylii. Pięknie prezentuje się jej wnętrze z licznymi bizantyjskimi mozaikami i arabskimi ornamentami. Zgodnie z przyjętym w Bizancjum stylem ikonograficznym w czaszy absydy został przedstawiony Chrystus Pantokrator. Prawą rękę unosi w geście błogosławieństwa, w lewej trzyma otwartą księgę Ewangelii z wypisaną sentencją: „Ja jestem światłością świata”.

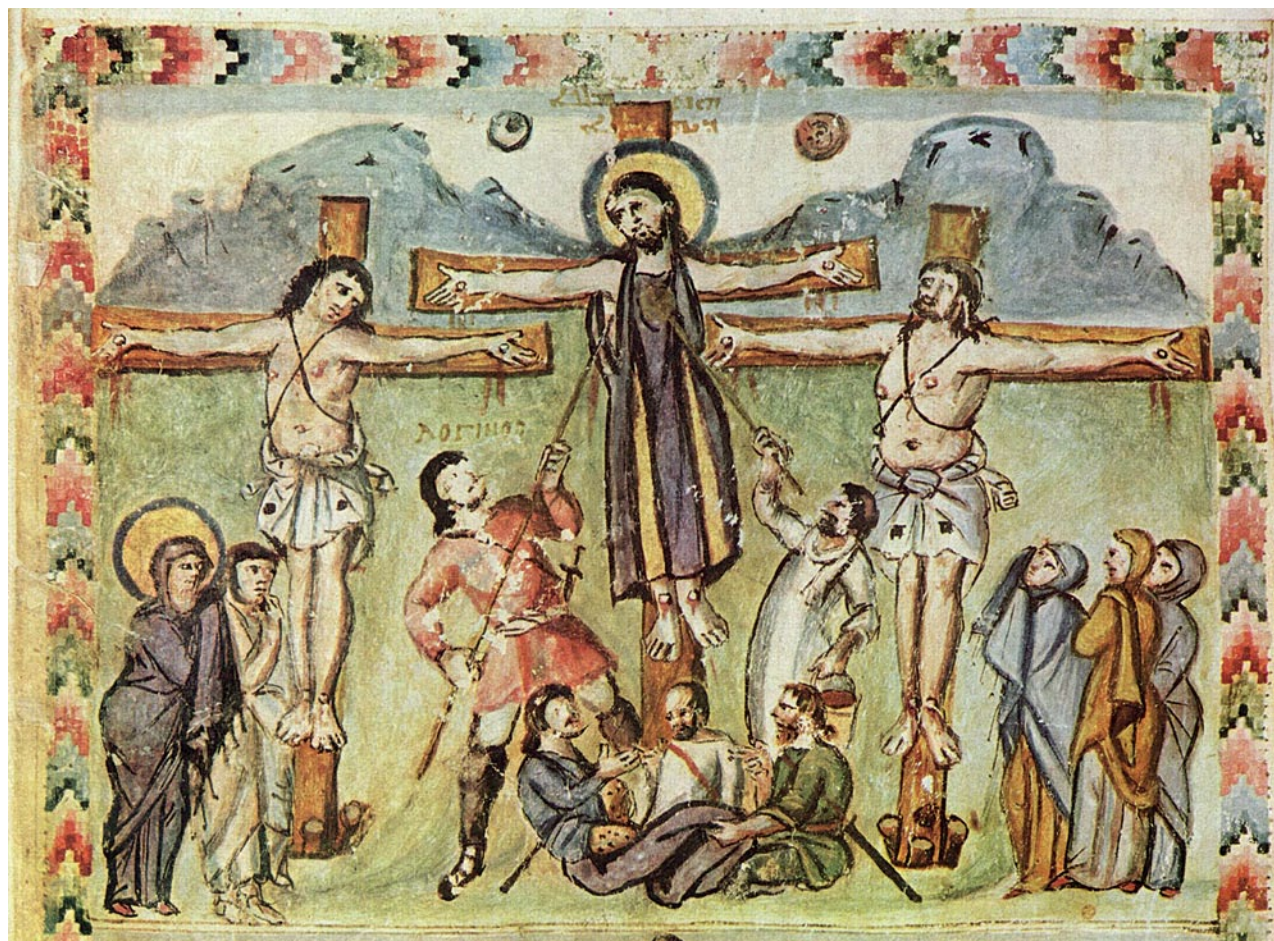

Iluminacja z bizantyjskiego
manuskryptu *Iliady*
V w.
Biblioteka Ambrojańska,
Mediolan, Włochy |
farby na papierze

W zachodniej Europie w epoce średniowiecza zmalało zainteresowanie przypisywaną Homerowi *Iliadą*. Inna sytuacja miała miejsce w Bizancjum, gdzie greka była cały czas żywa. W jednym z ilustrowanych manuskryptów odnaleziono ilustrację przedstawiającą scenę bitwy z wojny trojańskiej. Można tu rozpoznać odpoczywającego pod drzewem Sarpedona. W centralnej części ilustracji usytuowano bogów: Atenę, Zeusa i Herę. Dynamizm kompozycji przywołuje na myśl szybko rysowany przez uczestnika bitwy szkic.

Ukrzyżowanie
z *Kodeksu Rabbuli*
586 r. n.e.
Biblioteka Laurenziana,
Florencja, Włochy |
farby na pergaminie

Kodeks Rabbuli jest najstarszym, zachowanym w całości ewangelizmem. Swoją nazwę zawdzięcza mnichowi Rabbuli. Kierował on pracami nad kodeksem powstającym w skrypcorium klasztoru św. Jana w Zagbie w Mezopotamii. Niestety, nie są znane imiona artystów, którzy ozdobili 90 miniaturami pisany w języku syryjskim ewangelizem. Ilustracje z kodeksu stanowią świadectwo wysokiego poziomu artystycznego twórców. Przedstawienia malowane są z dużą swobodą, w ciepłej kolorystyce. Można tu dostrzec wpływ sztuki perskiej i hellenistycznej.

Chrystus przed Piłatem z Ewangeliarza z Rossano VI w.

Muzeum Archidiecezjalne, Rossano, Włochy | miniatura, farby na pergaminie

Do dzisiejszych czasów przetrwała zaledwie połowa Ewangeliarza z Rossano. Obejmuje ona 188 kart z tekstem Ewangelii św. Mateusza i niemalże całej św. Marka. Wśród nich zachowało się 17 ilustracji ukazujących sceny z życia Chrystusa. Tak jak część przedstawień, pergamin z namalowaną sceną ukazującą Chrystusa przed Piłatem został nasączony purpurą. Dwudzielna kompozycja prezentuje sądownego Chrystusa. Ukazano go w stylu syryjskim jako dojrzałego mężczyznę z brodą. Ten sposób portretowania Zbawiciela wyparł młodzieńcze wizerunki i całkowicie zdominował ikonografię chrześcijańską.

Dioskurydes | Mandragora prezentowana Dioskurydesowi początek VI w.

Austriacka Biblioteka Narodowa, Wiedeń, Austria | miniatura, farby na pergaminie

Kodeks Dioskurydesa jest bizantyjskim ilustrowanym rękopisem pochodzącym z VI wieku. Znajdują się w nim kopie różnych dzieł z zakresu starożytnej medycyny, farmakologii i nauk przyrodniczych. Na 497 ilustracjach przedstawiono ponad 400 naturalistycznie namalowanych roślin i zwierząt. Na dwóch z siedmiu przedstawień o tematyce farmakologicznej można dostrzec portret samego Dioskurydesa ujętego w geometryczną ramę. Na omawianej miniaturze Epinoia – personifikacja potęgi myśli – pokazuje siedzącemu uczonemu leczniczą mandragorę.

Ikona św. Piotra

I poł. VII w.

Klasztor św. Katarzyny na górze Synaj, Egipt | enkaustyka na drewnie

Klasztor św. Katarzyny to najstarszy z istniejących dzisiaj obiektów chrześcijańskich. Przechowuje się w nim bogaty zbiór wczesnochrześcijańskich ilustrowanych manuskryptów, a także ikony. Ikona przedstawiająca św. Piotra to wizerunek nawiązujący do technik helleńskich. Apostoła ukazano tu z jego atrybutami – pastorałem i kluczami w ręku. W górnej części ikony można dostrzec w medalionach grupę Deesis – Jana Chrzciciela, Chrystusa i Matkę Boską.

Maria z Dzieciątkiem oraz Jan Komnen II z żoną Ireną 1118–1122 r.

Hagia Sophia, Istantbul, Turcja | mozaika

Większość mozaik znajdujących się w kościele Bożej Mądrości zostało zniszczonych w czasie ikonoklazmu, kiedy zakazano kultu ikon. Dopiero pod koniec IX wieku zaczęto dekorować świątynie nowymi wizerunkami. Na wschodniej ścianie południowej empory znajduje się mozaika z czasów panowania dynastii Komnenów. W swoim dziele artysta przedstawił moment ważnej ceremonii – złożenie w ofierze przez cesarza i cesarżową mieszka ze złotymi monetami i pergaminowych zwojów z przywilejami dla całego Kościoła.

◀
Anastasis
 początek XIV w.
 Kościół św. Zbawiciela na Chorze, Istambuł, Turcja | fresk

Początkowo kościół na Chorze stał poza murami Konstantynopola. Dopiero na początku V wieku znalazł się w obrębie miasta. Świątynia kryje niezwyklej wartości malowidła, świadczące o mistrzowskim kunszcie twórców. Dzięki znajdującemu się w absydzie wyobrażeniu *Anastasis* (zmartwychwstania) można podziwiać umiejętności realistycznego przedstawiania szczegółów ówczesnych artystów. Malowidło wyróżnia się też niebanalną perspektywą, dzięki której ukazano moment zejścia Chrystusa do otchłani.

▼
Chrystus Kosmokrator
 546–548 r.
 Bazylika św. Witalisa, Rawenna, Włochy | mozaika

Bazylika św. Witalisa w Rawennie słynie z najlepiej zachowanych (poza Konstantynopolem) mozaik. Na sklepieniu absydy ukazano Chrystusa jako Kosmokratora, czyli stwórcę siedzącego na niebieskim globie. Spod kuli wypływają cztery rajske rzeki. Aniołowie stojący u boku Chrystusa prezentują mu biskupa Eklezjusza z modelem świątyni w ręce oraz św. Witalisa ubranego w kosztowne szaty. Pewne trudności w odczytaniu mozaiki może przynieść ukazanie Chrystusa w stylu helleńskim – jako młodzieńca bez brody.

◀ **Dobry Pasterz**

I poł. V w. n.e.

Mauzoleum Galii Placydii, Rawenna, Włochy | mozaika

Mauzoleum Galii Placydii jest jedną z najlepiej zachowanych budowli z doskonałymi artystycznie mozaikami. Grobowiec był przeznaczony dla córki Teodozjusza I Wielkiego. W jednej z lunet umieszczonej pod łukami w sklepieniu przedstawiono Dobrego Pasterza – Chrystusa. Siedzi on na skale niemal po królewsku i troskliwie opiekuje się swoimi owieczkami, które symbolizują Kościół. Elementy realistyczne zeszyły w tym dziele na dalszy plan na rzecz duchowej symboliki.

▼ **Cesarzowa Teodora z dworem**

546–548 r. n.e.

Bazylika św. Witalisa, Rawenna, Włochy | mozaika

W kościele św. Witalisa, po przeciwległej stronie od mozaiki z cesarzem Justynianem, przedstawiono żonę władcy, cesarzową Teodorę, która niesie w darze dla Chrystusa złożony kielich wypełniony klejnotami. Motyw składania ofiary został powtórzony na dole jej sukni, gdzie znaleźli się Trzej Królowie. Cesarzowej towarzyszą wysocy dostojnicy, duchowni, żołnierze i damy dworu. Ten kunsztowny, choć z nienaturalną perspektywą, obraz może być jednym z ostatnich portretów Teodory – zmarła rok po tym, jak został wykonany.

◀ **Matka Boska z Dzieciątkiem (Theotokos)**

867 r. n.e.

Hagia Sophia, Istambuł, Turcja | mozaika

Bizantyjska mozaika ukazująca Matkę Boską z Dzieciątkiem była pierwszą postikonoklastyczną mozaiką zaprezentowaną 29 marca 867 roku przez patriarchę Focjusza i władców Michała III oraz Bazylego I. Uważa się, że jest to rekonstrukcja starszego dzieła. Maria z małym Chrystusem została umieszczona wysoko w sklepieniu absydy. Stanowi świetny przykład ustalonego w ikonografii przedstawienia *Theotokos* (z greki „ta, która dała życie Bogu”). Mozaika to przykład realizacji nurtu klasycznego w sztuce konstantynopolskiej.

Chrystus w majestacie

po 1225 r. n.e.

Baptysterium San Giovanni, Florencja, Włochy | mozaiki

Baptysterium San Giovanni jest najstarszym budynkiem we Florencji. Jego sklepienie ozdobiono wspinałymi mozaikami. Najwcześniejsze z nich wykonali nieznani mistrzowie weneccy. Mozaika nad ołtarzem składa się z cyklów – Chrystusa w majestacie (*Maiestas Domini*) w otoczeniu 24 starców apokaliptycznych, Sądu Ostatecznego oraz m.in. historii z Księgi Rodzaju, a także z życia Józefa i Marii. Na szczególną uwagę zasługuje część przedstawiająca wieczne potępienie grzeszników w okrutnym, pełnym dziwnych stworów piekle.

Andriej Rublow | Zbawiciel

ok. 1410 r.

Galeria Trietiaowska, Moskwa, Rosja | tempera na drewnie

Z Rublowskiego ołtarza Soboru Narodzenia Bogurodzicy Sawino-Storożewskiego monastynu pod Zwienigorodem znany obecnie trzy ikony. Jedna z nich przedstawia Salvatora – Zbawiciela występującego w grupie *Deesis*. Sposób, w jaki przedstawił go Rublow, zapowiada pojawienie się nowego rosyjskiego wizerunku Chrystusa, w którym bizantyjską surowość zastąpiło dążenie do ukazania mądrości i dobroci Zbawiciela. Choć czas odcisnął piętno na tym dziele, do dziś przykuwa ono spojrzenia, być może dzięki ciepłym barwom złota i ochry.

◀ Andriy Rublow | **Matka Boska Włodzimierska**
ok. 1408 r.

Muzeum Włodzimierskie, Włodzimierz, Rosja |
tempera na desce

Ikony *Matki Boskiej Włodzimierskiej* przywieziono z Bizancjum do Rosji w XII wieku. Wielokrotnie podróżowała do Moskwy, dlatego wkrótce zamówiono u Rublowa jej replikę. Artysta namalował *Matkę Boską*, nawiązując do typu ikonograficznego *Eleusy* (Miłującej). Maria obejmuje Dzieciątko Jezus i przytula się do niego policzkiem. Jest przy tym wyjątkowo mocno pochylona, co dodaje tej relacji czułości. Silny kontrast ciemnych postaci z jasnym tłem nadaje scenie intymnego charakteru.

▶ Andriy Rublow | **Święta Trójca**
ok. 1408–1425 r.

Galeria Trietiakowska, Moskwa, Rosja | tempera na desce

Święta Trójca jest najstynniejszym dziełem Rublowa. Namalował ją prawdopodobnie do ikonostasu w klasztorze Troicko-Siergiejewskim, w którym sam był mnichem. Wizyta trzech wędrowców złożona Abrahamowi w Księdze Rodzaju już przez św. Augustyna była odnoszona do Trójcy Świętej. Po ikonoklazmie w Kościołach wschodnich Święta Trójca stała się najważniejszym symbolem. Rublow namalował trzech aniołów przy stole z kielichem. Harmonijne barwy oraz postaci wpisujące się w koło podkreślają boską jedność w trzech osobach.

Matka Boska Częstochowska

XII–XIV w.

Sanktuarium na Jasnej Górze, Częstochowa, Polska |
tempera na drewnie

Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej jest otoczony szczególnym kultem wśród wiernych. Pochodzenie ikony do dzisiaj nie zostało wyjaśnione przez badaczy. Według legendy jej autorstwo przypisuje się św. Łukaszowi Ewangelście, który miał wykonać 70 ikon z fragmentów stołu Bożej Rodziny. Czarna Madonna została ukazana w typie ikonograficznym *Hodigitrii* (Przewodniczka, wskazująca na Chrystusa) – Marię namalowano z przodu. Matka Boża na ręku trzyma Dzieciątko. Na ich twarzach odbija się zaduma, co nadaje wizerunkom powagi.

Chrystus tronuący z Księgi z Kells

ok. 800 r.

Biblioteka Trinity College, Dublin, Irlandia |
iluminacja na papierze

Księga z Kells jest uznawana za najcenniejszy z irlandzkich zabytków stworzony przez celtyckich mnichów. Pierwotnie liczyła około 370 kart, z których zachowało się 340. Zawiera bogate i misterne zdobienia – celtyckie motywy roślinne, figuralne oraz inicjały – wykonane przez kilku nieznaną nazwiska malarzy. Do najcenniejszych kart należy karta z *Maiestas Domini* – Chrystusem tronuącym, otoczonym misternie narysowaną plecionką celtycką, tworzącą ramę tego barwnego przedstawienia.

◀ **Otton III odbierający hołd**

ok. 1000 r.

Bayerische Staatsbibliothek, Monachium, Niemcy | ilustracja

W iluminowanym *Ewangeliarzu Ottona III* wykonanym w klasztorze Reichenau zostało umieszczonych 29 całostronicowych miniatur ukazujących sceny z Nowego Testamentu i portrety ewangelistów. Jedną z najświetniejszych miniatur z ewangeliarza to dwustronicowa scena hołdu składanego cesarzowi, która oddziela kanony Euzebiusza i Ewangelie. Cesarz zasiadający na tronie z symbolami władzy (berłem i jabłkiem królewskim) jest otoczony przez możnowładców i duchownych symbolizujących państwo i Kościół.

▶ **Chrystus obmywający stopy swoim uczniom**

ok. 1000 r.

Bayerische Staatsbibliothek, Monachium, Niemcy | ilustracja

Iluminacje z *Ewangeliarza Ottona III* przedstawiają głównie sceny z Nowego Testamentu. Wchodzą one w skład tzw. grupy Liuthara, prezentującej dojrzały styl sztuki ottońskiej. Karta ze sceną obmywania stóp św. Piotra przez Chrystusa stanowi jej świetny przykład. Wbrew treści Nowego Testamentu Jezus został umieszczony w centrum sceny jako najważniejsza postać. Symbolika dogmatyczna jest podkreślona przez stłoczonych z lewej strony apostołów oraz złote tło za Chrystusem.

Powołanie św. Piotra z Kodeksu Egberta

koniec X w.

**Biblioteka Miejska, Trewir,
Niemcy | ilustracja**

Kodeks Egberta jest ottońskim manuskrytem zawierającym perykopy – fragmenty Pisma Świętego służące do czytania i objaśniania podczas nabożeństwa. Jedna z nowotestamentowych miniatur ukazuje moment powołania św. Piotra przez Chrystusa. Jest ona świetnym przykładem sztuki ottońskiej. Nieznani z imienia autorzy inspirowali się wzorcami późnoantycznymi i bizantyjskimi. Postaci zostały ukazane na tle dużej, jednobarwnej płaszczyzny. W celu lepszej identyfikacji poszczególne osoby podpisano.

Księga z Durrow

II poł. VII w.

**Biblioteka Trinity College, Dublin, Irlandia |
ilustracja na pergaminie**

Księga z Durrow jest najstarszym zabytkiem malarstwa miniaturowego z Wysp Brytyjskich. Zawiera 248 kart, z których każdą ozdobiło innymi ilustracjami, bordiurami i ornamentami. Poszczególne Ewangelie poprzedzone są całostronicowymi miniaturami z symbolem ewangelisty. Prezentowana karta z inicjałem, rozpoczynająca Ewangelię św. Marka, świadczy o niezwyklej kunsztowności *Księgi z Durrow*. Poszczególne elementy dekoracyjne to celtyckie plecionki, wzory geometryczne i misterne złote ozdoby.

▲ **Ewangeliarz z Lindisfarne**

698–721 r.

Muzeum Brytyjskie, Londyn, Anglia | iluminacja na pergaminie

Na początku VII wieku w klasztorze na wyspie Lindisfarne w północnej Anglii powstał iluminowany manuskrypt znany jako *Ewangeliarz z Lindisfarne*. Zawiera on rękopis czterech Ewangelii sporządzonych prawdopodobnie przez mnicha Eadfrida, późniejszego biskupa. Manuskrypt zawiera m.in. ozdobne inicjały, portrety ewangelistów i ornamenty zwierzęce. Ewangelię św. Mateusza poprzedza portret ewangelisty ujęty w prostą, ozdobną ramę. Św. Mateusz został przedstawiony w trakcie pisania w towarzystwie uskrzydłonej postaci ludzkiej.

▶ **Koronacja Jaropełka i Kunegundy przez Chrystusa (Psałterz Egberta)**

XI w. Narodowe Muzeum Archeologiczne, Cividale, Włochy | iluminacja na pergaminie

Psałterz Egberta zwany również *Kodeksem Gertrudy Mieszkówny* jest pergaminowym rękopisem składającym się z 233 kart, które zostały zszyte w XI wieku. Zdobiony pięknymi całostronicowymi miniaturami złożony jest z dwóch części – starszej z X wieku wykonanej dla arcybiskupa Trewiru Egberta i młodszej z XI wieku przeznaczonej dla księżnej Gertrudy – córki polskiego króla Mieszka II i Rychezy. Jedną ze stronic zdoła bogata w detale scena koronowania przez Chrystusa Jaropełka, syna Gertrudy, i jego żony Kunegundy z Saksonii.

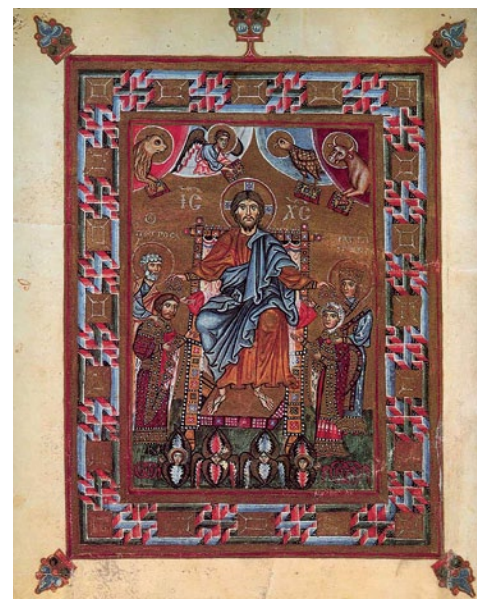

▲ **Malowidła z Martinskirche**

ok. 1100 r.

Kościół św. Marcina, Zillis, Szwajcaria | malowane sklepienie panelowe

Kościół św. Marcina w Zillis pochodzący z IX wieku zastąpił przede wszystkim swoim bogato zdobionym sklepieniem. Znajdują się na nim zachowane w świetnym stanie 153 dzieła, które stanowią najstarsze przykłady twórczości w stylu romańskim w tej części Europy. Uwieczniono na nich sceny z życia Chrystusa, króla Dawida i Salomona, a także patrona świątyni – św. Marcina. Wszystkie przedstawienia zostały ukazane na kwadratowych panelach. Tworzą w ten sposób kasetonowy malowany strop.

◀ Apostołowie z kościoła Santa Maria w Tahull 1123 r.

Muzeum Sztuki Katalońskiej, Barcelona, Hiszpania | freski

Najpiękniejsze freski romańskie w Katalonii znajdują się w dwóch kościołach w Tahull: San Clemente i Santa Maria. W najważniejszej części kościoła Santa Maria – w absydzie – została ukazana siedząca Matka Boska, służąca małemu Jezusowi jako tron. Z dwóch stron oddają mu pokłon Trzej Królowie. Pod tą sceną, wewnątrz półcyindra, znajdują się apostołowie – świadkowie tego boskiego objawienia. Wszystkie te freski o czystych, jasnych barwach można zobaczyć obecnie w Muzeum Sztuki Katalońskiej w Barcelonie.

▶ Absyda z Chrystusem w majestacie 1104–1134 r.

Kościół św. św. Piotra i Pawła, Reichenau, Niemcy | freski

Klasztor w Reichenau stanowił w średniowieczu ważne centrum artystyczne, o czym świadczą znajdujące się w świątyni malowidła. W głównej absydzie zachował się wizerunek Chrystusa w majestacie. Jego postać w mandorli otaczają cztery symbole ewangelistów, święci patronowie świątyni oraz cherubini. Poniżej artysta namalował rząd apostołów oraz profetów. Freski te zostały odkryte dopiero w 1900 roku, ponieważ w XVIII wieku zastąpiono je rokokowymi dekoracjami.

▶ **Pietro Cavallini | *Maria z Jezusem w otoczeniu świętych*
XIII w.**

**Bazylika Najświętszej Maryi Panny, Zatybrze, Rzym,
Włochy | mozaika**

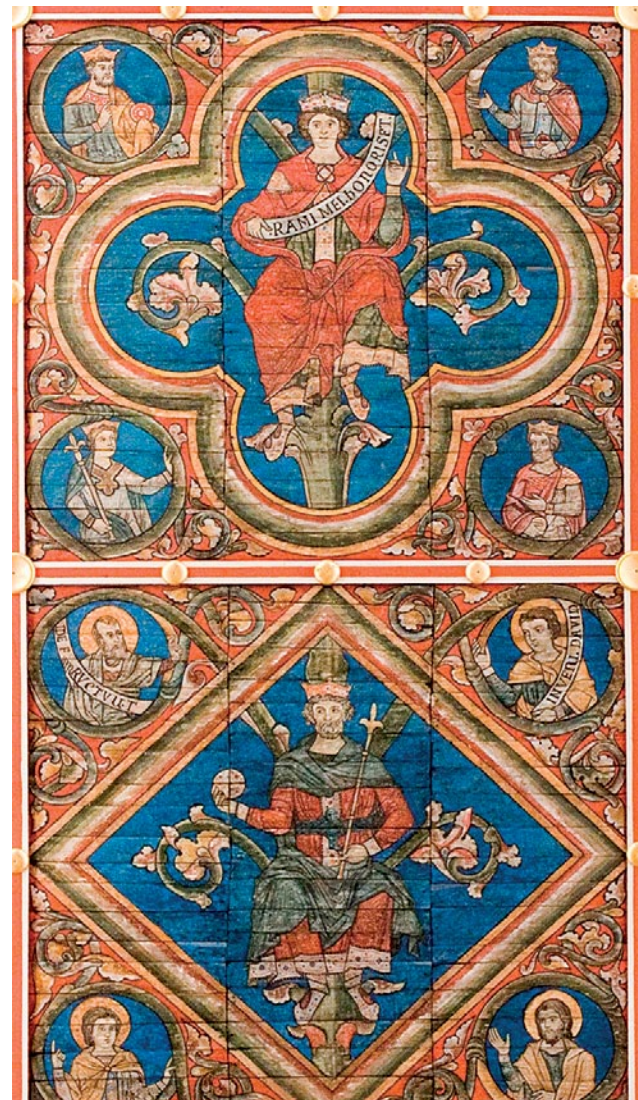
Bazylika Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu jest jednym z najstarszych kościołów w Rzymie. Założył ją św. Kalikst w III wieku n.e. Według zachowanych przekazów to właśnie w tym kościele po raz pierwszy oficjalnie odprawiono mszę. Świątynia została przebudowana około 1140 roku. Szczególną jej ozdobą są mozaiki znajdujące się zarówno wewnątrz, jak i na fasadzie. Dzieła wypełniające półkolistą absydę ukazują Marię z Jezusem w towarzystwie m.in. fundatora kościoła, papieża Innocentego II, także proroków Izajasza i Jeremiasza.

▶ **Salomon i Dawid**

ok. 1230 r.

**Kościół św. Michała, Hildesheim, Niemcy | malowidła
na drewnianym stropie**

Kościół św. Michała w Hildesheim, wzniesiony z polecenia biskupa Bernwarda, jest znany głównie dzięki malowidłom pokrywającym drewniany strop w środkowej nawie. Dzieła są świetnym przykładem stylu monumentalnego w malarstwie romańskim. Na powierzchni długości 27 metrów przedstawiono drzewo Jessego, ukazujące przodków Chrystusa. Całość została podzielona na osiem pól. W dwóch z nich uwieczniono królów: Salomona i Dawida w otoczeniu innych władców.

► **Koronacja Henryka Lwa i Matyldy Angielskiej (fragment)**
II poł. XII w.
Biblioteka księcia Augusta, Wolfenbüttel, Niemcy | ilustracja

Ilustracja przedstawiająca koronację Henryka Lwa i Matyldy Angielskiej znajduje się w *Ewangeliarzu Henryka II* – dziele zamówionym przez księcia Saksonii i Bawarii do ołtarza w kościele św. Błażeja w Brunzwiku. Do 1994 roku był on najdrożej sprzedaną książką. Ewangeliarz zawiera ilustracje do Nowego Testamentu. Dzieło zamyka scena, w której ukazano Boże ręce trzymające korony. Te symbole władzy królewskiej miały wkrótce spocząć na skroniach Henryka i Matyldy, a także odzwierciedlały polityczne ambicje księcia.

► **Chrystus Pantokrator z Ewangeliarza z Lorsch**
ok. 810 r.
Muzea Watykańskie, Rzym, Włochy | iluminacja na pergaminie

Ewangeliarz z opactwa św. Nazariusza w Lorsch powstały na dworze Karola I i znany jest również jako *Złoty kodeks z Lorsch*. Zaliczany jest do tzw. grupy Ady (sztuka karolińska od końca VIII w. do początku IX w.). Bogato ilustrowany kodeks oprawiono w kość słoniową. Obecnie manuskrypt podzielony jest na trzy części, które przechowuje się w Rzymie, Londynie i Rumunii. Stanowi on świetny przykład wyzwalania się malarstwa karolińskiego spod wpływów brytyjskich na korzyść inspiracji antycznych.

◄ ***Maiestas Domini* z Sakramentarza tynieckiego**
ok. 1060–1070 r.
Biblioteka Narodowa, Warszawa, Polska | iluminacja na pergaminie

Sakramentarz tyniecki jest najstarszym iluminowanym rękopisem liturgicznym zachowanym w Polsce. Powstał w diecezji kolońskiej na początku XI wieku. Do Polski dotarł prawdopodobnie dzięki biskupowi krakowskiemu Aaronowi z Brunwillare, swoją nazwę zawdzięcza zaś opactwu Benedyktynów z Tyńca. Sakramentarz liczy 234 karty barwione purpurą, z których dwie zawierają całostronicowe miniatury figuralne. Wśród nich pięknym przykładem jest *Maiestas Domini* – Chrystus na tronie, noszący cechy charakterystyczne dla obrazowania wcześniejszej ottońskiej epoki.

Św. Łukasz z Ewangeliarza z Lorsch

ok. 810 r.

Muzea Watykańskie, Rzym, Włochy | iluminacja na pergaminie

Iluminowane dzieła z tzw. grupy Ady, do której należał Ewangeliarz z Lorsch, cechowały się poprawnym oddaniem anatomii i szat postaci. Za czasów Karola I, czyli wtedy, gdy powstawał ewangeliarz, twórcy zrezygnowali z abstrakcjonizmu, stylizacji i ornamentyki na rzecz prostszych ujęć w stylu antycznym. Miniatura ze św. Łukaszem nosi właśnie znamiona antykizacji. Problem stanowi tu perspektywa, która nie została odpowiednio zarysowana. Nie sprawia to jednak trudności w odczytaniu przesłania wizerunku.

Mistrz z Halberstadt | Paweł i adresaci jego listów

ok. 1185 r.

iluminacja na pergaminie

Miniatura przedstawiająca św. Pawła, umieszczona w jednym ze średniowiecznych kodeksów, ukazuje rozwój sztuki iluminatorskiej. Nieznany z imienia twórca namalował scenę figuratywną z ornamentami. Artysta zamknął wizerunek św. Pawła w barwnej ramie. Jego postać stanowi dominantę kompozycji w porównaniu z małymi sfłoczonymi z boku adresatami jego listów apostolskich. Na uwagę zasługuje dążenie twórcy do zróżnicowania wyglądu odbiorców listów.

Angielski Mistrz | Apokalipsa

ok. 1220 r.

Trinity College, Cambridge, Anglia | iluminowany rękopis na pergaminie

Znajdująca się w Trinity College Apokalipsa jest XII-wiecznym manuskrytem zawierającym 75 barwnych miniatur. Stanowi ciekawy przypadek podzielenia całostronicowych iluminacji na kilka pasów z różnymi scenami. Górna część prezentowanego dzieła przedstawia adorowanego przez starszyznę Chrystusa w mandorli. Zbawiciel trzyma w ręku księgę z symbolami swojej wszechmocy – alfą i omegą. Poniżej nieznany artysta przedstawił nietypową scenę mistycznych zaślubin baranka, którym towarzyszy wystawny bankiet z muzykami.

Bracia Limbourg | **Upadek zbuntowanych aniołów z Bardzo bogatych godzinek księcia de Berry**
1411–1416 r.

Musée Condé, Chantilly, Oise, Francja | iluminowany rękopis na pergaminie

Jedno z najważniejszych osiągnięć XV-wiecznego miniatorstwa – *Bardzo bogate godzinki* księcia de Berry – zawiera iluminacje ilustrujące Pismo Święte. Na uwagę zasługuje scena o charakterze moralistycznym – upadek zbuntowanych aniołów. Ilustracja przedstawia Boga siedzącego na tronie pośród serafinów. Tuż obok z przyporzędowanych miejsc w niebie spadają zbuntowane anioły – wprost w piekielną otchłań. Szatan ukazany jest jako pierwszy z nich. Wykorzystany w dziele mocny, żywy błękit to cecha charakterystyczna twórczości braci Limbourg.

Bracia Limbourg | **Człowiek anatomiczny z Bardzo bogatych godzinek księcia de Berry**
1411–1416 r.

Musée Condé, Chantilly, Oise, Francja | iluminowany rękopis na pergaminie

W *Bardzo bogatych godzinach* księcia de Berry na uwagę zasługuje ilustracja *Człowiek anatomiczny*. Obraz ukazuje kobietę (stojącą przodem) i mężczyznę (odwróconego plecami). Na tych zaskakująco proporcjonalnych postaciach zostały umieszczone znaki zodiaku. Każdy z nich według średniowiecznej wiedzy został przyporządkowany odpowiednim temperamentom i żywiołom. To misterne malowidło cechuje wnikliwa, drobiazgowa analiza natury, co wyróżnia *Godzinki* na tle innych dzieł gotyku.

◀
Bracia Limbourg |
Maj z Bardzo bogatych
godzinek księcia
de Berry
1411–1416 r.
Musée Condé,
Chantilly, Oise, Francja |
iluminowany rękopis
na pergaminie

Bez wątpienia jednym z najważniejszych dzieł międzynarodowego gotyku jest manuskrypt *Bardzo bogate godziniki księcia de Berry*. Rękopis ten, niezwykle bogato ilustrowany, został zamówiony przez Jana de Berry, syna króla Francji Jana II Dobrego. Ten prywatny modlitewnik ozdobili bracia Limbourg 65 miniaturami. Jedna z nich ukazuje majowy zwyczaj udawania się do lasu po gałęzie. Kolorystyka, dekoracyjność i kompozycja przedstawienia świadczą o niezwykle wnikliwej obserwacji świata przez artystów.